

УДК 378.147

І. В. СЕРЕДА

м. Миколаїв

ПРОБЛЕМА СУБ'ЄКТА У ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ ТА ОСВІТНІЙ ПРАКТИЦІ

У статті здійснено системний аналіз категорії суб'єкта. Визначено основні поняття та положення теорії суб'єктності з позицій психолого-педагогічної науки. Запропоновано модель суб'єктно орієнтованої підготовки майбутнього викладача в умовах магістратури.

Ключові слова: суб'єкт, суб'єктність, суб'єктна активність, суб'єктно орієнтований підхід, суб'єктно орієнтована педагогічна підготовка.

Постановка проблеми. Необхідність модернізації вітчизняної педагогічної освіти в умовах сучасного соціокультурного простору все більше актуалізує потребу у формуванні майбутнього фахівця як активного громадянина, відповідальної, творчої особистості, здатної до постійного саморозвитку, спроможної реалізувати свій потенціал на користь суспільству, як зазначається у провідних державних документах, зокрема, Національній доктрині розвитку освіти в Україні у XXI столітті [5]. З огляду на це набуває актуальності проблема суб'єктної орієнтації педагогічної підготовки майбутнього вчителя і викладача, яка сприятиме формуванню відповідних якостей та компетенцій майбутніх фахівців уже в процесі їхнього навчання у вищому навчальному закладі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Категорія суб'єкта традиційно виступає однією з головних у цілому ряді гуманітарних наук: філософії, педагогіці, психології, соціології тощо.

Вітчизняною філософсько-психологічною думкою (М. Бердяєв, Г. Сковорода, В. Соловйов, Є. Трубецький, К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, А. Брушлинський, Є. Клімов, Б. Ломов, С. Максименко, В. Петровський, С. Рубінштейн, В. Татенко та ін.) розроблено гуманістичну концептуальну основу у визначенні суб'єктності. Провідна теза концепції полягає в тому, що людина обирає визначений спосіб життя, свідомо і цілеспрямовано вибудовуючи власну систему цінностей.

Зарубіжні екзистенціальні та персоналістичні теорії самоактуалізації особистості (Р. Мей, В. Франкл, А. Маслоу, К. Роджерс, Е. Фром та ін.) сформулювали уявлення про людину як свідому істоту, творця об'єктивного,

предметного і соціального світу, здатного на вибір, на оцінку, самооцінку, саморегуляцію і самореалізацію, на формування свого суб'єктивного світу.

У соціологічних дослідженнях визначення суб'єкта пов'язане, насамперед, зі структурними характеристиками «Я-концепції» особистості як суб'єкта соціальної взаємодії (Ч. Кулі, Дж. Мід).

Особливої актуальності проблема суб'єктності в педагогічному процесі набула в останні десятиліття. Вона спрямована, насамперед, на розробку сучасних концепцій розвитку особистості вчителя та учня, викладача та студента як суб'єктів навчального процесу, стратегій практичного використання психологічних закономірностей саморозвитку, самобутності та самореалізації особистості як активного носія суб'єктного досвіду в побудові особистісно орієнтованої освіти, розвивального навчання та розробки основ персоналізації і системи засобів саморозвитку (А. Бойко, І. Бех, О. Бондаревська, Д. Ельконін, В. Давидов, О. Легун, Л. Ковальчук, В. Маралов, А. Маркова, С. Подмазін, Г. Селевко, І. Сиром'ятников, І. Якиманська, С. Яценко та ін.).

Проблема формування суб'єктності майбутнього вчителя та викладача в процесі педагогічної підготовки приводить до необхідності вивчення та аналізу сучасних наукових досліджень щодо особливостей розвитку сучасної освіти, в тому числі університетської (В. Кремень, О. Савченко, О. Глузман, Т. Левченко та ін.). Важливу роль у розробці теорії і практики модернізації сучасної вітчизняної освіти посідають проблеми її індивідуалізації та особистісної орієнтації (О. Пехота, А. Старєва, Т. Тихонова та ін.), гуманізації та гуманітаризації (І. Зязюн, Г. Балл, Є. Барбіна, В. Доній,

В. Зайчук, Т. Койчева, В. Кузнецова, Н. Ничкало, Л. Петухова та ін.), формування творчої, соціально активної особистості (Т. Сущенко, Н. Кічук, С. Сисоєва, В. Федяєва та ін.) та ін.

Постановка завдання. Таким чином, важливого значення набуває проблема суб'єктно орієнтованої педагогічної підготовки майбутнього викладача. Зважаючи на актуальність та недостатню розробленість визначеної проблеми з позицій вітчизняної і зарубіжної педагогіки, метою статті став аналіз категорії суб'єкта у педагогічній теорії та освітній практиці.

Виклад основного матеріалу. Універсальне уявлення про «Я» людини з давніх часів утворювали філософські думки про «внутрішнє душевне життя» або про душу як «рушійний початок» (Геракліт, Демокріт), «ідею», «безсмертну духовну сутність» (Платон), як «форму форм або ентелехію» (Аристотель), як «субстанцію» (Ф. Бекон) та ін.

У контексті визначеної нами мети дослідження з'ясуємо, насамперед, сутність його ключових понять: «суб'єкт», «суб'єктність», «суб'єктна активність», «суб'єктно орієнтований підхід».

У «Словнику іншомовних слів» *суб'єкт* (від лат. *subjectum*) визначається як носій предметно-практичної діяльності і пізнання, джерело активності, спрямованої на об'єкт [12, с. 797].

Категорія суб'єкта у філософській науці використовується для позначення психолого-теоретико-пізнавального Я, що протиставляється чомусь іншому – Не-Я, предмету, об'єкту, або як позначення ад'єктивного Я, тобто індивіда, якому протиставляється об'єкт і який спрямовує на цей об'єкт своє пізнання або дію, – в цьому відношенні він виступає як «суб'єкт пізнання», «суб'єкт дії» [14, с. 441].

Психологічною енциклопедією дане поняття трактується як конкретний індивід або соціальна спільнота, що володіє свідомістю, волею і здатна цілеспрямовано перетворювати дійсність і себе [7, с. 348].

Педагогічна наука визначає поняття «суб'єкт» як активно діючу людину (колектив), що має свідомість, здатна до пізнання, може виявити ініціативу і самостійність, ухвалити і реалізувати рішення, оцінити наслідки своєї поведінки, визначити перспективу своєї багатомірної життєдіяльнос-

ті [9, с. 562]. Український педагогічний словник, у свою чергу, розглядає «суб'єктивне» як те, що властиве суб'єктові, визначається його діяльністю; як психічну, духовну діяльність людини, за допомогою якої об'єктивна реальність відображується і перетворюється у свідомості людини [1, с. 322].

Таким чином, людина в якості суб'єкта розглядається сучасною науковою думкою як носій предметно-практичної діяльності та пізнання, джерело активності, спрямованої на об'єкт. Серед основних характеристик суб'єкта різні науковці виділяють такі: цілісність, активність, ініціативність, відповідальність, (К. Абульханова); цілісність, активність, соціальність (Л. Брушлинський); активність, свідомий характер діяльності, самосвідомість та відповідальність як складові свободи вибору (О. Волкова); самостійність, саморегулювання діяльності та суб'єктивний досвід (О. Осницький); цілісність, розвиток, свобода, цілеспрямованість (В. Петровський); розвиток, усвідомленість, самостійність, спонтанність (В. Татенко).

У вітчизняній психолого-педагогічній науці проблема суб'єкта системно та послідовно розробляється на методологічній основі суб'єктно-діяльнісного підходу, відповідно до якого розкривається активна роль внутрішніх умов, що опосередковують усі зовнішні впливи. Останнім часом набуває популярності серед науковців т. з. «суб'єктно-вчинкова парадигма освіти», тобто теоретична модель навчально-виховного процесу, що є результатом творчого синтезу ідей суб'єктності та вчинковості філософсько-психологічних шкіл С. Рубінштейна і В. Роменця. У світлі цих ідей онтологічний імператив «бути суб'єктом» є загальнолюдським вираженням суверенності людини, її персональної відповідальності перед собою й іншими за результати своїх діянь, за все, що з нею відбувається і від неї залежить... З позицій суб'єктного підходу будь-яка психічна, душевно-духовна активність передбачає «свого діяча» — носія й автора власного життя, який сам ініціює, створює і реалізує свої життєві проекти [3, с. 881].

Однією з найбільш розроблених сучасних концепцій суб'єкта вважається теоретична модель В. Татенка, який виокремлює феномен суб'єктного ядра. Відповідно людина є індивідом, але при цьому може стати особистістю,

індивідуальністю, лише виявляючи себе у ролі суб'єкта життєвої активності [13].

Суб'єктний аспект у педагогіці відображений, наприклад, у одній з провідних у кінці ХХ століття теорії „розвивального навчання» Д. Ельконіна – В. Давидова. «Навчання» може бути справді розвиваючим тільки тоді, коли його пряма мета – формування суб'єкта навчання» [2, с. 390]. Система розвивального навчання продовжує вдосконалюватися у сучасній педагогіці.

Отже, аналіз психолого-педагогічних досліджень категорії «суб'єкт» дозволив констатувати, що: по-перше, в них широко застосовується психологічне знання про внутрішній світ особистості; по-друге, активно впроваджується положення психолого-педагогічної теорії саморозвитку особистості; по-третє, логіка розвитку суб'єктно орієнтованої педагогіки потребує використання потенціалу ідей активізації позитивних проявів самопізнання та саморозвитку особистості.

Сутнісною ознакою, за якою людина вирізняє та стверджує себе у просторі й часі індивідуального та історичного буття, є «суб'єктність».

За твердженням Г. Селевка, **суб'єктність особистості** (або індивідуальність) виявляється у вибірковості до пізнання світу, стійкості цієї вибірковості, способах опрацювання навчального матеріалу, емоційно-особистісному ставленні до об'єктів пізнання (матеріальних та ідеальних) [8, с. 106]. І. Ожерельна, І. Сиромятнікова та Е. Репін визначають **суб'єктність** як інтегральну психічну сутність, що виражає усвідомлення людиною своєї здатності довільно і самостійно здійснювати значущі перетворення в об'єкті діяльності, інших людях і самому собі, тенденцію людини до ініціації активності (мотиваційний компонент) через розпізнавання підстав для її прояву в ситуаціях, що характеризуються недостатньою нормативною визначеністю (рефлексивний компонент), здатність до оптимального узгодження внутрішнього і зовнішнього психічного ресурсу і саморегулювання власних станів і дій в процесі вирішення життєвих і професійних завдань (операційний компонент) [11, с. 60].

Відповідно до мети вивчення суб'єктності людини (особистості) нині актуальним висту-

пає акмеологічний підхід, який спрямований на визначення періодів розвитку та рівня суб'єктності, тобто зрілості особистості. Положення про вивчення дорослості людини, що виступає як період соціально-психологічної зрілості особистості впроваджено Б. Ананьевим та М. Рибніковим. Акмеологія акцентує увагу на аспектах актуалізації, аутентичності людини – зрілого суб'єктного прояву, визначаючи вищу сходи́ну розвитку людини як індивідуальності та особистості, суб'єкта власного життя та долі. Подібні положення ми знаходимо у зарубіжній психології у феноменологічному, екзистенціальному та гуманістичному напрямках (А. Маслоу, Р. Мей та ін.).

Суб'єктність людини тісно пов'язана з фактором творчості. Проблема творчості започаткована та розвинена у працях О. Веселовського, Д. Овсяннико-Куліковського (фактор «активізму»), А. Кестлера (фактор «бісоціації»), А. Маслоу (фактор «самоактуалізації») та ін.

З аналізу наукових праць [4; 11; 13 та ін.] можна зробити висновок, що суб'єктність розкривається у ставленні до речей, явищ, людей, самого себе і виявляється у діях, коли людина починає використовувати їх як засоби. Специфічність саморозвитку, самоорганізації суб'єкта полягає в тому, що у процесі становлення та розвитку людини виникає, у відповідь на тиск навколишнього середовища, власна активність, спрямована на пошук цілей, засобів, цінностей та сенсу життя взагалі. Науковцями доведено, що вихідним етапом формування суб'єкта є процес пізнання самого себе. Другим – самовдосконалення, третім – творення суб'єктом власного життя, суб'єкт-суб'єктних взаємин з людьми. Лише проходячи ці етапи, людина здатна свідомо керувати собою та своїм життям.

Суб'єктність у підготовці майбутнього викладача ми визначаємо як поєднання активно-творчої позиції в особистісно-професійному розвитку та усвідомлення власної відповідальності за його результати. Саме ці дві складові значною мірою зумовлюють, на наш погляд, формування особистості майбутнього викладача.

З'ясуємо тепер сутність поняття «суб'єктна активність». Більшістю вітчизняних учених поняття активність визначається в межах дефініції діяльність. Під **активністю особистості**

традиційно розуміється як здатність мобілізувати свої можливості й визначити способи досягнення цілей – реалізувати їх у діяльності [9, с. 36]. Активність особистості визначається і як здатність людини до свідомої трудової і соціальної діяльності, міра цілеспрямованого, планомірного перетворення нею навколишнього середовища й самої себе на основі засвоєння нею багатств матеріальної і духовної культури. Інтегральною характеристикою активності особистості виступає при цьому активна життєва позиція людини, яка виявляється в принциповості, послідовному відстоюванні своїх поглядів, ініціативності, діловитості, психологічній налаштованості на діяльність [9, с. 36].

У наведених вище положеннях роль свідомої, самостійної активності у розвитку особистості є однією з центральних ідей сучасної вітчизняної та закордонної психології особистості, за яким визначається аспект суб'єктності. Звідси важливим є вивчення самоактуалізації, з погляду єдності професійного та особистісного зростання, зіставлення соціального і особистого у проявах людини.

Суб'єктна активність, за визначенням Г. Селевка, це – психічний процес і психічна якість людини, що включає активне усвідомлення особистістю себе, свого «Я» (самосвідомість, самоаналіз, самооцінку). Проявом суб'єктної активності є творчість – здатність до внутрішнього «спонтанного» цілепокладання та зв'язаними з ним діями, що виявляються у створенні нових матеріальних і духовних цінностей. Через суб'єктну активність виявляються найважливіші соціальні якості особистості: індивідуальність, ініціативність, наполегливість, винахідливість, конкурентоспроможність [8, с. 559].

У своєму дослідженні ми підтримуємо думку Л. Ковальчук, відповідно до якої **суб'єктно орієнтований підхід** передбачає моделювання такого культурно-освітнього середовища (педагогічної ситуації), коли суб'єкти (суб'єкт учіння, суб'єкт викладання) активно включаються у педагогічну взаємодію, яка за зазначених умов стає суб'єкт-суб'єктною. При такому підході створюються сприятливі умови для розгортання суб'єкт-суб'єктної взаємодії на різних рівнях: *викладач-викладач, викладач-студент, викладач-група, студент-студент*

тощо. Отже, при суб'єктно орієнтованому підході освітній простір стає траєкторією потенційного саморозвитку студента як суб'єкта педагогічної взаємодії, простором набуття і творчого використання ним досвіду діяльності, трансформації і збагачення його особистості тощо. За такого підходу й викладач утверджує себе як суб'єкт, якого характеризує творчий підхід до професійної діяльності, організації процесу навчання [4].

Таким чином, суб'єктна орієнтація педагогічної підготовки виступає як один із важливих напрямів її модернізації. Ми визначаємо **суб'єктну орієнтацію педагогічної підготовки** як спрямування дисциплін педагогічного циклу на відповідну теорію і практику. Традиційні цілі, зміст, форми і методи навчання дисциплін педагогічного циклу не сприяють формуванню достатнього рівня суб'єктності студентів та магістрантів.

Тому необхідно було збагатити головні компоненти традиційних педагогічних курсів: «Педагогіка», «Основи педагогічної майстерності», «Методика виховної роботи», «Історія педагогіки», «Освітні технології» (освітньо-кваліфікаційний рівень «Бакалавр») «Індивідуальність учителя» (освітньо-кваліфікаційний рівень «Спеціаліст») «Педагогіка і психологія вищої школи», «Вища освіта України і Болонський процес» (освітньо-кваліфікаційний рівень «Магістр») сучасними ідеями та концепціями розвитку особистості, технологіями професійного саморозвитку та самореалізації.

На кожному етапі педагогічної підготовки поглиблювалося розуміння студентами власної індивідуальності, потреб, мотивів, цілей та способу свого життя, як сучасного, так і майбутнього. Продовжувалося формування самосвідомості, суб'єктності як активнотворчої позиції студента в розвитку його особистісних і професійних якостей. У процесі орієнтації педагогічної підготовки на професійний саморозвиток особистості студент усвідомлює провідні мотиви власної життєдіяльності – самовдосконалення, самореалізацію. Відповідно до цього повинні коригуватися майбутні форми діяльності студентів та магістрантів.

На наш погляд, формуванню суб'єктності майбутнього викладача як показника його

професійного саморозвитку сприятиме реалізація **моделі суб'єктно орієнтованої педагогічної підготовки в магістратурі**, а саме:

- орієнтації мети та змісту педагогічної підготовки в магістратурі на формування суб'єктності майбутнього викладача;
- застосування суб'єктно орієнтованих технологій у викладанні педагогічних дисциплін на етапі магістерської підготовки;
- запровадження інтегрованого спецкурсу «Технології особистісно-професійного саморозвитку»;
- педагогічного супроводу професійного саморозвитку майбутнього викладача.

На етапі магістерської підготовки загально педагогічна складова реалізується переважно в навчальних курсах, організації педагогічного стажування та підготовці магістерських робіт. Тому нами широко застосовувались суб'єктно орієнтовані технології у викладанні педагогічних дисциплін. Зміст викладання дисциплін педагогічного циклу («Педагогіка і психологія вищої школи», «Вища освіта України та Болонський процес», «Технології педагогічної освіти») будувався таким чином, щоб поступово збагатити мотивацію професійного саморозвитку, спонукати майбутнього вчителя та викладача до такої діяльності. Важливу інтегруючу роль у формуванні суб'єктності відіграв спецкурс «Технології особистісно-професійного саморозвитку».

Були змінені мета та завдання педагогічного стажування магістрантів, якому було надано суб'єктно орієнтований характер. Протягом усього періоду магістерської підготовки здійснювався педагогічний супровід професійного саморозвитку майбутнього викладача.

Висновки та перспективи дослідження.

Отже, на підставі проаналізованих теоретичних положень можна зробити висновок, що центром проблеми суб'єкта, і не лише в педагогіці, постає питання про сутність та механізм саморозвитку особистості людини як цілісної синергетичної системи, діалектично пов'язаної з навколишнім світом.

Суб'єктність – це такий феномен людини, який можна визначити як деяку структурну сукупність її властивостей, у яких центральним і сутнісним показником є довільна, усвідомлена активність.

Суб'єктна орієнтація педагогічної підготовки виступає сьогодні як один із важливих напрямів її модернізації. Формуванню суб'єктності майбутнього викладача як активнотворчої позиції в розвитку його особистісно-професійних якостей та показника професійного саморозвитку сприятиме реалізація запропонованої моделі суб'єктно орієнтованої педагогічної підготовки в магістратурі.

Список використаних джерел

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. — К. : Либідь, 1997. — 376 с.
2. Давидов В. В. Проблеми розвиваючого навчання / В. В. Давидов. — М. : Директ-Медіа, 2008. — 613 с.
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень. — К. : Юрінком Інтер, 2008. — 1040 с.
4. Ковальчук Л. О. Концептуальні засади суб'єктно орієнтованого підходу та педагогічні умови його впровадження у вищій школі [Електронний ресурс]. — Режим доступу: virtkafedra.ucoz.ua/el.../KovalchukLO.pdf.
5. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті // Освіта України. — 2001. — № 29. — С. 4—6.
6. Педагогика: Большая современная энциклопедия / Сост. Е. С. Рапацевич. — Мн. : Соврем. Слово, 2005. — 720 с.
7. Психологічна енциклопедія / Автор-упорядник О. М. Степанов. — К. : Академвидав, 2006. — 424 с.
8. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий : В 2 т. — Т. 2. / Г. К. Селевко. — М. : НИИ школьных технологий, 2006. — 816 с.
9. Середя І. В. Активізація самовиховання студентів: виховна робота у ВНЗ : Монографія. — Миколаїв : Ліон, 2008. — 276 с.
10. Середя І. В. Суб'єктно орієнтована педагогічна підготовка майбутнього викладача як засіб професійного саморозвитку / І. В. Середя // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. — Випуск 1.43 (98). — Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2013. — 128 с. (Серія «Педагогічні науки»). — С. 27—31
11. Сыромятников И. В. Профессионализм, субъектность и самоопределение специалиста: концептуальные подходы к определению и развитию : монография / И. В. Сыромятников, И. Г. Ожерельева, Э. В. Репин. — М. : Изд-во СГУ, 2009. — 209 с.
12. Словник іншомовних слів / За ред. О. С. Мельничук. — К. : Гол. редакція, 1985. — 970 с.
13. Татенко В. А. Психология в субъектном измерении : монография / В. А. Татенко — К. : Видавничий центр «Просвіта», 1996. — 404 с.
14. Философский энциклопедический словарь. — М. : ИНФРА-М, 2006. — 576 с.

IRYNA SEREDA

Mykolaiv

THE PROBLEM OF SUBJECT IN THEORY OF PEDAGOGICS AND WORLD PRACTICE

The article presents a systematic analysis of the category of a subject. The basic concepts and principles of subjectivity from positions of psychology and pedagogics are determined. The model of a subject-oriented training of future teachers in terms of graduate school is also suggested in the article.

Key words: subject, subjectivity, subjective activity, subject-oriented approach, subject-oriented pedagogical training.

И. В. СЕРЕДА

г. Николаев

ПРОБЛЕМА СУБЪЕКТА В ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ТЕОРИИ И ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПРАКТИКЕ

В статье осуществлен системный анализ категории субъекта. Определены основные понятия и положения теории субъектности с позиций психолого-педагогической науки. Предложена модель субъектно ориентированной подготовки будущего преподавателя в условиях магистратуры.

Ключевые слова: субъект, субъектность, субъектная активность, субъектно ориентированный подход, субъектно ориентированная педагогическая подготовка.

Стаття надійшла до редколегії 12.03.14

УДК 37.016:78

В. І. СКРИПНИЧЕНКО

м. Київ

ТЕХНОЛОГІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ІНСТИТУТІВ МИСТЕЦТВ ПЕДАГОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ ДО ПРОДУКТИВНОЇ РОБОТИ ЗІ ШКОЛЯРАМИ

У статті розкриваються особливості технологізації процесу підготовки студентів інститутів мистецтв педагогічних університетів до продуктивної діяльності зі школярами. Визначенні основні принципи цієї підготовки, розкрито основне значення засобів мультимедіа для здійснення цього виду діяльності. У статті домінує такий підхід до збереження національних традицій народу, який забезпечує виховання підростаючого покоління на кращих зразках музичного мистецтва.

Ключові слова: технологізація освітнього процесу, майбутні вчителі музики, музично-виконавська підготовка, засоби мультимедіа, мистецько-педагогічні форми роботи.

Постановка проблеми. В умовах гуманізації освітнього процесу зростає значення заходів, спрямованих на удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів музики. Сутність цих вимог визначена в програмних документах: Державній доктрині національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття), Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності та зумовлена ствердженням гуманістичної ідеї загальнолюдських цінностей та моральних ідеалів, національно-зорієнтованого світогляду студентської молоді – майбутніх учителів музики.

Запровадження в життя основних важливих пріоритетів значною мірою забезпечує технологічний підхід, який відкриває нові мо-

жливості для концептуального та проектувального розгляду різних аспектів освітнянської дійсності. Технологічний підхід дозволяє з більшою достовірністю проектувати та управляти педагогічними процесами; аналізувати та систематизувати на науковій основі наявний практичний досвід і його використання; комплексно вирішувати освітні та соціально-виховні проблеми; забезпечувати сприятливі умови для розвитку особистості; оптимально використовувати найбільш ефективні технології для вирішення педагогічних проблем.

Поняття «технологія» означає систему запропонованих наукою засобів, способів і алгоритмів, застосування яких забезпечує ефективно вирішення поставленої освітнянської проблеми. А. Макаренко вважав, що справжній розвиток педагогічної науки пов'язаний із